

Monument og minne

– mobilisering av fortid – argument for fremtid?

Lena Aarekol

Tromsø Museum - Universitetsmuseet

Universitetet i Tromsø

Lena.Aarekol@tmu.uit.no

Abstract

In 1977, a monument in memory of the Finnish immigrants was erected in Vadsø, the capital town of the county of Finnmark. The unveiling ceremony of the monument was an exceptional event, attended by the King Olav of Norway, King Carl Gustav of Sweden and the Finnish President Urho Kekkonen. The purpose of the monument was to pay tribute to the Finnish immigrants and their contribution to the North Norwegian communities. These immigrants were also known as Kven, an old Scandinavian term for people with a Finnish cultural background who moved to North Norway in the eighteenth and nineteenth centuries. By going back to the memorial-making process, I have reinvested the monument with the memory of its acquired past. It is argued that the construction of the monument in Vadsø was not only a kind of reconstruction of the past and a kind of public mnemonic technique, but also a contribution to the discourse about the present and the future. This monument may be seen as a process where the immigrant's identity was tied to the place, both the geographical space and as an ethnic group in a multiethnic society. The monument may also be interpreted as a first "battle" to draw attention to the Kvens, and a first attempt to revitalize Kven culture and identity.

Nøkkelord:

*Monument
minne
sted
kvener
Finnmark*

Bak på planet av en lastebil ankom en ung kvinne, hennes sønn, mann og far Vadsø. Det var våren 1977. De kom fra Finland til Vadsø som så mange innvandrere hadde gjort tidligere. Siden ble den lille familien værende på torget i byens sentrum. Med en bekymret mine sitter den unge kvinnen og ammer sitt barn. Hennes mann, som er fisker, står og skuer utover Ishavet. Ved kvinnens side sitter en gammel skjeggete mann, hennes far, med et godt grep rundt en spade og betrakter barnet. Familien

utgjør et 8 meter høyt monument, plassert på en sokkel med plakettinskripsjonen: "År 1977 ble dette monument reist i erkjennelse av den betydning den finske innvandring har hatt for Finnmark fylkes utvikling og vekst." Teksten forteller at monumentet ble reist for å hedre de finske innvanderne og for å minnes deres innsats.

Monumenter er ofte storslåtte i komposisjon og stil, verdig i form og uttrykk, med verdi utover øyeblikket.¹ Men de færreste monumenter blir besøkt bare på

grunn av utforming eller estetikk, de oppsøkes ofte på bakgrunn av de minner som monumentet refererer til. I dette tilfellet viser monumentet til de finskspråklige innvandrerne som kom fra Finland og Nord-Sverige til Norge på 1700- og 1800-tallet. De bosatte seg hovedsakelig i Nord-Norge, og betegnelsen *kven* blir brukt om denne gruppen og deres etterkommere (Megard 1999, Niemi 1991:26 og Niemi 2003a:45, Ryymin 2003:3). Monumentet i Vadsø blir omtalt som både Innvandrermonumentet eller Kvenmonumentet.

Monumenter blir gjerne definert som minnesmerker. Oppmerksomheten er rettet mot begivenheter eller hendelser som ikke lenger finner sted, og hensikten er å vise til noe utenfor det rent fysiske uttrykket. Monumenters formål er ofte å være offentlige huskelapper om fortidige hendelser. De viser sjelden til, eller bærer med seg, minner om hvordan de ble til, men tilblivelsesprosessen kan likevel ha tilført historie og verdi. En undersøkelse av hvordan et monument kommer til og hvilke valg som blir gjort i denne prosessen fra idé til ferdig monument, vil gi et innblikk i hvilke faktorer som blir tillagt betydning. Samtidig vil det kunne gi en forståelse utover det ikonologiske og estetiske. Har monumentets formål eller innhold endret seg i løpet av denne prosessen? Selve skapelsesprosessen kan si noe om hvilken mening som blir generert når temporære hendelser blir konvertert til materiell form, og når tid blir til rom (Young 1993:15). Prosessen vil også kunne fortelle om politiske og sosiale disponeringer i tilblivelsens samtid. Arbeidet med monumentet i Vadsø pågikk på 1970-tallet, en periode da problemstillinger omkring etnisitet stod på dagsordenen (spesielt det samiske). De finske innvandrernes språk og kultur var i ferd med å forsvinne etter en lang periode med

hard fornorskning og modernisering av Nord-Norge (Eriksen & Niemi 1981). Samtida representerte imidlertid en periode med oppsving i distrikts- og lokalengasjementet generelt, koblet sammen med en politisk utkantideologi. I disse årene var det stor aktivitet i lokalhistorieskrivingen med fokus på blant annet etnisitet og det flerkulturelle Nord-Norge, der kvensk språk og kultur ble gjenstand for en ny forskningsinteresse (Niemi 1987, 1989, 2000).

I denne artikkelen vil jeg se nærmere på hvordan monumentets tilblivelsesprosess kan plasseres innenfor diskurser om kollektivt minne og sted. Ved å fokusere på opphav og tilblivelse vil tolkningen av monumentet inkludere historiske og politiske realiteter, uenigheter, den ferdige formen i det offentlige rom, og dets plass i det nasjonale minnet (Young 1993:14). For å avdekke denne prosessen har jeg undersøkt arkivet ved Finnmarksbiblioteket i Vadsø, aviser fra denne perioden, og intervjuet en av hovedaktørene.²

Kollektivt minne

Monumentet i Vadsø har en retrospektiv orientering, det er et kollektivt minne om tilbakelagt tid og hendelse. De seinere års forskning på og forståelse av kollektivt minne er særlig inspirert av den franske sosiologen Maurice Halbwachs (1877–1945) og hans arbeider. Ifølge Halbwachs er det kollektive minnet ikke gitt, men heller en sosialt konstruert forestilling. Det har en sosial basis og er utviklet i samhandling mellom mennesker. Halbwachs så på erindringer som grunnleggende for det kollektive minnet (Halbwachs 1992:43). Jeg skal se på hvordan monumentet i Vadsø både ble en anledning til å hente frem minner, men også til å glemme eller fortrenge andre (Assmann 2006:1–4 og Nora 1996:3). Her

var det bare utvalgte episoder som kunne være med.

I tillegg til det retrospektive elementet har monumentet i Vadsø et fremtidsrettet perspektiv (Eriksen 2001:140 og Nora 1996:3). Ved å se på tilblivelsesprosessen ønsker jeg å fokusere på hvordan utformingen og oppsettingen av monumentet er knyttet til sin samtid, fordi eierforholdet til fortiden i mange tilfeller handler om tilhørighet og posisjoner i nåtiden (Thuen 2001:13). Gjennom monument blir den kollektive erindringen materialisert, og representerer det samtida ønsker skal minnes i framtida. Enhver gruppe eller minoritet kan skaffe seg politisk stemme eller makt over en felles symbolverden på den måten (Assmann 2004:114). Prosessen fra idé til ferdig avduket monument vil bidra til å sette fokus på de ulike strategiene som ligger til grunn for politisk makt og utforming av historie og minne.

Et sted for en annen tid?

Oppsetting av monumentet i Vadsø handlet også om "å stedliggjøre historien" (Eriksen 2001:36). Her ble historien og stedet sammenkoblet. Stedet har betydning for hvordan et monument oppfattes, samtidig tilfører monumentet stedet en ny dimensjon.

Begrepet sted har blitt definert og problematisert innenfor en rekke ulike disipliner. Historikeren Dagfinn Slettan har vært opptatt av stedet som forskningsobjekt og konkluderer med at dette har stor betydning for et lokalsamfunns selvforståelse. Han har gitt en svært forenklet definisjon av stedet som "noe lokaliserbart der det foregår menneskelig aktivitet." (Slettan 1999:11). Men, som Slettan selv hevder, begrepet er mer komplekst og dreier seg i stor grad om forholdet mellom sted og kultur. Stedet blir formet gjennom menneske-

lig aktivitet, og "[d]et er dialogen mellom mennesker på stedet og mennesker utenfor stedet, som skaper stedet." (Greve 1999:23). Dette perspektivet er overførbart til monument og sted. Gjennom et monument kan fortiden bli brukt til å gi betydning og mening til samtida, utvalgte begivenheter eller epoker representerer fortiden og gir stedet identitet (Garnert 1994:102 jmf. Selberg 2002:11). Folkloristen Anne Eriksen har hevdet at "[d]et å reise et monument betyr å slå fast en mening, en tolkning, på den mest konkrete tenkelige måte: Ved bokstavelig og fysisk å erobre og holde et sted." (Eriksen 1999:95). Men det å sette opp et monument binder nødvendigvis ikke et sted fast til en bestemt tolkning. Nye tolkninger av monumentet eller nye monumenter kan komme til, og dermed bidra til en utdyping av en tematikk eller endre et steds perspektiv på historien.

Gjennom monumentet blir stedet en møteplass mellom historien og minnet, det skaper forbindelse mellom den kollektive historien og det individuelle minnet (Eriksen 2001). Et monument kan få betydning som fortelling både på det nasjonale, regionale og lokale plan. I Vadsø er det naturlig å tenke seg at dette monumentet fikk særlig betydning lokalt, men også regionalt og nasjonalt. Reisingen av dette monumentet kan ses på som en kulturell prosess hvor innflytternes identitet blir knyttet til stedet, både som en markering i relasjon til det geografiske stedet, men også som en etnisk gruppe. Her er det sentralt å se på hvilket sted som ble valgt for oppsetting av monumentet og hvorfor nettopp dette stedet ble valgt. Hvilke implikasjoner hadde stedsvalget og hvilke aktører og interesser var involvert? Jeg vil nå se nærmere på hvordan monumentet i Vadsø kom til, ideen, finansiering, symbolikk og plassering.

Et monument blir til

Selve ideen til monumentet i Vadsø skal ha blitt unnfanget sommeren 1970 under en kaffepause i redaksjonen til lokalavisa *Finnmarken*. En journalist refererte til en begivenhet på Finnskogen den sommeren, hvor en minnestein til ære for finsk innvandring til dette området på 1600-tallet ble avduket. I løpet av den påfølgende diskusjonen ble ideen om et monument lansert: "Da utbrøt redaksjonssekretær Erling Arvola, som selv er av finsk herkomst, at et skikkelig monument til minne om den finske innvandringen rettelig hørte hjemme i Vadsø" (Nilssen 1990:103).³ Sverre Nilssen, daværende redaktør i avisa *Finnmarken* og formann i Finnmark fylkes kulturnemnd, "tente" på ideen. Han ble en viktig aktør og en pådriver i den videre prosessen. Sverre Nilssen tok snart et initiativ overfor Norsk-finsk forenings (heretter omtalt som NFF) lokallag i Vadsø, og fikk i gang et samarbeid om monumentsaken.⁴ På eget initiativ hadde han allerede drøftet ideen om et eventuelt monument med direktøren for Norsk kulturråd, og fått tips om hvordan han skulle gå frem videre. For å kunne få støtte av kulturrådet måtte han klare å skape både et lokalt engasjement for saken, samt lokal finansiering.⁵ På Vadsø Hotell den 6. desember 1970, under den årlige feiringen av Finlands selvstendighetsdag, ble ideen om et monument første gang offentlig lansert, og man så for seg at monumentet kunne stå ferdig på byens torg i løpet av 1973.⁶ Styret i NFF bestemte seg for å engasjere seg i prosjektet, og et første steg var "å få nedsatt et utvalg med oppdrag å redigere et interessevekkende opprop med oppfordring til økonomisk støtte til løsning av saken. Det bør innhentes underskrifter til støtte for ideen hos kjente kvinner og menn."⁷ Oppropet ble utarbeidet og publisert i aviser under tittelen "Reising av innvandrermonument i

Vadsø", med 87 underskrifter av blant annet ordførere, stortingsrepresentanter, disponenter, skoleinspektører, småbrukere og husmødre.⁸ Underskriftene viser at det lokale engasjementet var stort og at mange stilte seg bak denne ideen. Samtidig bidro underskriftene kanskje til å forebygge eventuell kritikk av initiativet. I oppropet ble det understreket at de finske innvandrernes innsats hadde betydd mye for Finnmark fylkes utvikling på flere områder. Monumentet ble forklart å skulle være "et verdig minne over innvandrerne og deres innsats – og som et symbol på de sterke bånd mellom våre to folk på Nordkalotten."⁹ Det ble også fortalt at Vadsø var det naturlige valget av plassering på grunn av de mange finske innvandrerne og at dette var fylkets administrasjonsby. Oppropet kan også betraktes som starten på en innsamlingsaksjon; det inneholdt også et kontonummer med oppfordring om å gi økonomisk støtte til monumentet. Her åpnet den planlagte monumentreisingen for deltagelse og lokal storhet, lojalitet og identifikasjon. Alle ble invitert til å bli eier av monumentet ved å gi penger og bli deltaker i minnestedet, uten at det ble stilt store krav (jf. Eriksen 2004:38 og Aronsen 2005:11). Ved å aktualisere kollektive minnetradisjoner gjennom monumenter, kunne den enkelte ta del i og minnes fortiden (Selberg 2002:18). Det neste steget var å starte prosessen med å utarbeide selve monumentet.

Utforming

Det eksisterte ulike oppfatninger om hvordan valg av kunstner skulle foregå, og hva slags kunstnerisk uttrykk monumentet skulle få. Norsk kulturråd ville at det skulle lyses ut en kunstnerkonkurranse, og i oppropet fra 1971 ble det også antydnet at det ville bli utlyst en slik konkurranse for norske og finske kunstnere. Sverre Nilssen

ville derimot at både utforming og symbolikk i monumentet måtte bestemmes lokalt, noe han også foreslo i et møte med Norsk kulturråd. Dette synspunktet fikk ikke udelt positiv mottakelse, og Nilssen skal ha blitt lettere irritert og uttalt følgende:

Et monument over den finske innvandringen skal være slik utformet at gammelkvenene og deres slekt skal kjenne seg igjen. Det skal være noe som folk forstår umiddelbart og ikke noe som de må ha en lang utredning for å begripe. Derfor må monumentet i det minste være tilnærmet figurativt. Noe sammensveiset jernskrammel vil vi ikke ha. Den slags har vi ennå nok av etter krigen i Finnmark, og til et eventuelt slikt arbeid trengs det bare en grovsmed. Det kan vi lett greie selv! (Nilssen 1990:104).

Nilssen antyder at han anså dette som et lokalt prosjekt, uten ønske om innblanding av kulturbyråkratiet i hovedstaden. Han fikk også støtte av banksjefen i Tornio, Veli Arrela, som også var en kjent kulturpolitiker i Finland. Arrela foreslo å sløyfe kunstnerkonkurransen fordi han mente den ville komplisere og forsinke prosessen. Han oppfordret NFF til å ta kontakt med den finske billedhuggeren Ensio Seppänen i Kemi og bestille noen gipsutkast fra han fordi han både var ”en anerkjent billedhugger og er dessuten rimelig og snar.”¹¹ NFF fulgte dette rådet, og i januar 1975 godkjente NFF en av de fem modellene som Seppänen hadde blitt invitert til å utarbeide.

Finansiering

Da kontrakten om levering av monumentet ble underskrevet i 1975, hadde innsam-

lingsaksjonen vart i nærmere fire år og resultert i ca 7 800 kr. NFF hadde forpliktet seg til å betale 360 000 kr for det ferdige monumentet, og det var viktig å få sikret full finansiering. Dette var en medvirkende årsak til at den daværende lederen av foreninga, Einar Niemi, tok kontakt med fylkesmannen Anders Aune (Aune 1996: 106-107). I tillegg var man i NFF bekymret for at arbeidet med monumentet skulle bli en for stor sak for en liten lokalforening.¹² Etter initiativ fra Niemi og Aune ble den videre progresjon i arbeidet med monumentet diskutert i Vadsø kommunestyre, der det ble besluttet å sette ned en monumentkomité. Dette utvalget skulle bestå av to representanter fra kommunen, to fra NFF, to fra Finnmark fylkeskommune, og det skulle ha fylkesmannen som formann. Dermed ble også Aune en viktig aktør i arbeidet med å sette opp monumentet. Monumentkomiteen fikk fullmakt, uten innblanding fra kommunale organer, til å jobbe videre med å få reist monumentet, inngå avtaler, sikre finansieringen, trekke retningslinjer og organisere avdukingen.¹³ Endringen i hvem som skulle stå ansvarlig for prosjektet fikk stor betydning for det videre arbeidet og resultatet. Med fylkesmannen i spissen fikk prosjektet økt legitimitet, gjennomslagskraft og omfang.

Den nyopprettede komiteen utarbeidet et nytt opprop, denne gangen med tittelen ”Monument over den finsk/svenske innvandringen til Finnmark”.¹⁴ I tillegg til annonsering i aviser, ble dette oppropet også trykket som en egen folder. Det inneholdt en lengre tekst på norsk og en kortversjon på finsk. Her ble det tydeliggjort at komiteen mente dette ikke bare var noe som angikk Vadsø, men at det var ”en sak for hele Finnmark. Ja, det er en betydelig Nordkalottsak”.¹⁵ Ved å flytte fokus fra byen til fylket åpnet komiteen for

økt støtte fra regionen og ikke bare lokalsamfunnet. Folderen ble vedlagt de ulike finansieringssøknadene til offentlige instanser, men ble også brukt for å samle inn penger fra privatpersoner. Det nye oppropet ble laget for å få fart på innsamlingsaksjonen og for å skape oppmerksomhet omkring prosjektet i regionen.

Dette andre oppropet, fra 1975, skiller seg ikke vesentlig innholdsmessig fra det første og kan betraktes som en revidert utgave, men med enkelte nyanseforskjeller vedrørende argumentasjonen for hvorfor monumentet skulle settes opp. Her blir innvandrerne betegnet som finske og deres kultur som norsk-finsk. I oppropet fra 1975 ble det fremtidige monumentet imidlertid navngitt som "Kvænmonumentet", og det argumenteres for at det må plasseres i Vadsø fordi byen "har et spesielt ansvar når det gjelder å bevare reminisenser av finsk kultur på norsk jord."¹⁶ Det første oppropet vektla særlig innvandrernes slit, nød, oppbrudd og tilpassning til det nye fedrelandet, mens det nye oppropet i større grad fremhever innvandrernes betydning for området de kom til, både kulturelt og materielt: "Det er ikke for mye sagt at den finsk/svenske innvandringen kom til å bli en mektig løftestang for utviklingen i Finnmark på de fleste av samfunnslivets områder."¹⁷ I oppropene er det særlig minnene fra tida da innvandrerne kom og slo seg ned i Finnmark som har fått fokus, og kan fortolkes som et utslag av at etniske minoriteter gjerne søker sine røtter for å redefinere egen identitet ved hjelp av fortiden (Nora 1996). Det planlagte monumentet kan betegnes som et ledd i en *Erinnerungskultur*, hvor en gruppe produserer minner for egen kultur som en form for husketeknikk eller mnemoteknikk (Assmann 2006:1-4). I en slik sammenheng kan monumentet ses som et fabrikkert minne, fordi det å hente frem eller konstruere felles

minner for en gruppe er et viktig virkemiddel for å bli sett og hørt. Oppropene skulle bevisstgjøre befolkningen om hva som skulle minnes i monuments form, men også skape konsensus om prosjektet.

Det har i ettertid blitt fremstilt slik at det først ble fart på finansieringen av monumentet etter at monumentkomiteen og fylkesmannen overtok ansvaret.¹⁸ Men flere av søknadene som ble innvilget, var allerede sendt da komiteen ble oppnevnt. Anders Aune satte derimot i gang en mer omfattende innsamlingsaksjon ved hjelp av sine kollegaer, landshøvdingene Ragnar Lassinanthen og Asko Oinas, i henholdsvis Norrbotten (Sverige) og Lappland (Finland).¹⁹ Det samlede resultatet var at monumentet var fullfinansiert før det stod ferdig. I tillegg til innsamlede midler i Norge, Sverige og Finland, bidro Norsk kulturråd, Finnmark fylkeskommune, Vadsø kommune og Nordisk kulturfond med midler. Totalt fikk monumentkomiteen inn 467 000 kr, iberegnet billettinntekter fra avdukingsarrangementet og honorar fra NRK for sending under begivenheten. Da kunstneren var betalt og avdukingsarrangementet var over, satt komiteen igjen med et overskudd på 34 000 kr. Restbeløpet ble overført til NFF i Vadsø. Det ble ikke stilt noen betingelser for bruken av disse midlene, bortsett fra at det ble ytret et ønske om at midlene skulle brukes til å fremme kultursamarbeid på Nordkalotten.

Et sted for monumentet?

Parallelt med arbeidet for å skaffe finansiering, pågikk det en heftig debatt om hvor det åtte meter høye monumentet skulle plasseres. Å bli enige om det best egnede stedet var ikke uproblematisk.

Den geografiske plasseringen av byen langs Varangerfjorden og bosetningsmøns-

teret lokalt i Vadsø hadde betydning for diskusjonen om hvor monumentet skulle plasseres. De finske innvandrerne hadde siden 1830-tallet slått seg ned i egne bydel-ler. På 1970-tallet eksisterte fortsatt denne inndelingen av Vadsø i tre bydel-er; Midt-byen (Nordmannsbyen), Indre kvenby og Ytre kvenby (Niemi 2003b:139-140). Ytre kvenby var det området hvor de første fin-ske innvandrerne slo seg ned, og dette området blir også benevnt som Kvenbyen eller Ytrebyen. NFF ønsket at monumentet skulle reises nettopp i dette området, nært den kvenske gården Tuomainengården. De daværende eierne Ida og Alf Tuomainen, hadde overdratt gården til kommunen med ønske om at den kunne bli et fremtidig kvenmuseum. Kunstneren hadde vært på befar- ing i området og tatt på seg oppdraget under den forutsetning at monumentet skulle plasseres her.²⁰ NFF mente at "[i] sentrum vil monumentet virke malplassert, i Ytrebyen vil det bli plassert i sitt naturlige miljø".²¹ Plasseringen av monumentet her kan samtidig betraktes som et ledd i en strategi fra NFF om å styrke museumsplan-ene for Tuomainengården. Ida Tuomainen var dessuten medlem i NFF og sterkt engasjert i både monumentsaken og museumssaken.²²

Allerede i februar 1975 tok NFF et ini- tiativ overfor kommunen for å starte en dialog om hvor i Vadsø monumentet kunne plasseres. Bakgrunnen var at det eksisterte en viss bekymring i NFF for at kommunen hadde innlemmet monumen- tet i reguleringsplanen for sentrum.²³ Dette ble også opptaket til en debatt som skulle gå over ett og ett halvt år. Da monu- mentkomiteen startet sitt arbeid i septem- ber 1975, overtok den oppgaven med å klargjøre hvor monumentet skulle plasse- res. Dette arbeidet lå dødt frem til somme- ren 1976, da etterlyste NFF igjen en debatt

og et engasjement omkring denne pro- blemstillingen.²⁴ Monumentkomiteen var imidlertid i tvil om at Ytrebyen ville inne- bære den mest hensiktsmessige plasseringen, men ønsket likevel ikke noen offentlig dis- kusjon.²⁵ Både komiteen og NFF mente imidlertid at monumentets utforming

*Monumentet heises på plass.
Foto: Arvid Sveen, 1977.*

hadde betydning for hvor det skulle plasseres. De var enige om at fiskeren i monumentet måtte kunne skue utover havet, uenigheten dreide seg om hvor fra. Det eksisterte også enighet om at menneskene i monumentet måtte sees forfra og ikke bare "ræva" som en representant fra NKP uttrykte det i en seinere kommunestyrede-batt.²⁶ Samtidig var det ønskelig at monumentet ble godt synlig i bybildet, og ikke gjemt bort.

Monumentkomiteen så for seg tre mulige alternativer, som alle lå i Midtbyen. Etter en befarung i dette området ble komiteen enige om at det beste alternativet var øvre del av Tollbugata. Her, i bakken foran fylkesbygget, ville det få en dominerende posisjon.²⁷ Forslaget om plassering i Ytre kvenby ble dermed eliminert, og komiteen bestemte seg for at "[e]n må se bort fra det lokale miljø da denne saken ikke bare angår Vadsø, men hele fylket."²⁸ Komiteen var opptatt av at kunstneren skulle bli tatt med på råd, og Ensio Seppänen ble hentet til Vadsø for å være med på å befare de ulike alternativene. Underveis i befaringen av Tollbugata endret han oppfatning, og uttalte: "Her vil monumentet ut fra et kunstnerisk helhetssyn komme til sin fulle rette, og jeg ville være glad og takknemlig om de kommunale myndigheter så seg råd til å avsette dette området til Innvandrerm Monumentet."²⁹ Seppänen så for seg at monumentet eventuelt kunne flyttes om nødvendig, noe som ble behørig kommentert i ulike leserinnlegg i avisa *Finnmarken*. Det ble blant annet foreslått at monumentet kunne settes på hjul og flyttes ved behov.³⁰ NFF var representert i monumentkomiteen og var derfor orientert om komiteen og kunstnerens preferanser når det gjaldt sted-svalg. Nå endret også NFF synspunkt og hevdet at de tidligere drøftingene var gjort ut fra hva de kalte mer beskjedne vurderinger og at

[...] noe forslag om plassering i Tollbugata turde man antagelig ikke tenke på engang da. Det var først etter at monumentet var blitt en fylkessak (eller kanskje rettere en nordkalott-sak) at denne dristige plasseringen kom inn i bildet.³¹

21. oktober 1976 ble plasseringen av monumentet tatt opp til politisk behandling i kommunestyret i Vadsø. Ifølge *Finnmarken* skapte de to alternativene voldsom debatt:

Plasseringen av Innvandrerm Monumentet i Vadsø utløste en nærmest beinhard og uforsonlig strid i bystyret, der det man hele tiden hadde fryktet ble en realitet: En bydelsstrid mellom «indreby- og ytrebykvenene».³²

Dermed fikk striden en ny dimensjon. Den ble nå tolket som et internt oppgjør mellom kvener bosatt i de ulike bydelene, representert ved de ulike personene involvert i debatten.

Siden utfallet av plasseringssaken kunne føre til reguleringsendring av byplanen, ble det foretatt en prøvevotering hvor det var nødvendig med et kvalifisert flertall for et av alternativene. Voteringen endte opp med 15 stemmer for plassering i sentrum, mot 13 stemmer for Ytrebyen.³³ Møtet ble imidlertid avsluttet før endelig votering ble avholdt, fordi det ble for sent på kvelden. Ifølge *Finnmarken* bidro behandlingen av denne saken til å skape "byhistorie" fordi det var første gang kommunestyremøtet hadde avbrutt sine forhandlinger.³⁴ Da saken kom opp til andre gangs avstemming den 25. oktober, hadde flere av dem som stemte imot endret oppfatning, og sentrumsalternativet fikk nå 21 mot 8 stemmer.³⁵ En mulig medvirkende

årsak til dette var at både Anders Aune, Sverre Nilsen og NFF offentlig uttalte at sentrum var det beste alternativet.³⁶ Nøyaktig åtte måneder før monumentet ble avduket var det endelig besluttet hvor monumentet skulle plasseres. Komiteen fikk monumentet oppført der de mente det hørte hjemme; på en bakketopp midt i Vadsø, tronende i front av Finnmarks fylkesbygg, skuende utover havet og med fronten vendt mot byens sentrum.

Den endelige plasseringen i sentrum kan også ses i sammenheng med den pågående planleggingen av avdukingen. En måned før saken ble behandlet i kommunestyret ble det klart at monumentet skulle avdukes av Kong Olav, og at den finske presidenten og det svenske kongeparet var invitert.³⁷ Det kan tenkes at monumentkomiteen anså det som mer passende å få kongen til å avduke et monument i sentrum av byen enn utenfor. Selve arrangementet ville, med konger og president til stede, få et langt mer offisielt nasjonalt og internasjonalt preg. Dermed ville oppmøtet og interessen fra pressen øke oppmerksomheten rundt selve arrangementet og monumentet. Dette var samtidig en anledning til å vise frem Vadsø, noe som også talte for sentrumsalternativet. I samme periode kunne en dessuten lese om landskapsarkitekt Kaarina Aas sitt "[f]orslag til innvandrerparken og byens torg" i *Finnmarken*.³⁸ Her var monumentet tegnet inn som midtpunkt i et større parkanlegg, mens det aldri ble publisert eller fremvist noen tegninger for ytrebyalternativet.

Monumentet ble fra starten satt inn i et nordkalottperspektiv. Dette ble ytterligere betont i siste runde av prosessen med å skaffe finansiering og var også med på å fremme en plassering i sentrum av byen. I lokalsamfunnet ble plasseringen av monumentet også diskutert, blant annet i form

av leserbrev i lokalavisa. Mange mente at "gammelkvenene" som alltid hadde "gått med lua i hånda" i Midtbyen, burde få sitt monument plassert i sitt eget miljø, og at en slik plassering ville være mer riktig. Monumentkomiteen så imidlertid for seg at en plassering i Midtbyen innebar en enda større anerkjennelse av kvenene og deres betydning for byen.³⁹

Monumentet innebar, jf. Anne Eriksen, en stedliggjøring av historien som både åpner for en "intellektuell forenkling, men samtidig en opplevelsesmessig forsterkning" (Eriksen 1999:92 og 2001). Her ble stedet gitt ny identitet gjennom de aktivitetene og hendelser som oppsettingen av monumentet medførte. (jf. Slettan 1999, Garnert 1994 og Greve 1999). Historien ble knyttet til et konkret sted som ikke hadde noen spesiell betydning for selve hendelsen eller den historiske epoken det refereres til. Plassering i Midtbyen innebar at monumentet ble flyttet fra det som tradisjonelt hadde vært en kvensk bydel, til en norsk bydel. Om monumentet hadde blitt plassert i Ytrebyen ville det bidratt til en anerkjennelse og styrking av dette områdets autentisitet som et kjerneområde for kvensk kultur. Ytrebyen kunne fått legitimitet som minnested sammen med det planlagte museet. Lokalisering i sentrum medførte en annen betydning for området og monumentet. Midtbyen, som tradisjonelt hadde vært et norsk bosettingsområde, ble nå, ved hjelp av monumentet, erobret av de finsspråklige innvandrerne og deres etterkommere. Plasseringen foran fylkesbygget i sentrum av Vadsø medførte at byen fikk et nytt parkområde og et nytt landemerke. Stedet ble viktig for monumentet og monumentet ble viktig for stedet. Hadde monumentet blitt plassert der det opprinnelig var tenkt, ville det fått en mindre sentral plassering i byen. Nå ble det

et monument for Vadsø by – og ikke bare for den bydelen kvenene tradisjonelt hadde bosatt seg i.

Symbolikk

Maurice Halbwachs har påpekt ethvert samfunns behov for kollektive minner, og monumentet i Vadsø kan betraktes som et slikt kollektivt minne (Halbwachs 1992). Fortiden ble mobilisert for å skape et varig minne for ettertida og var et resultat av et ønske om å fremheve innvandringa som en viktig epoke i historien. I tillegg til oppdragsgivernes formål, innarbeidet kunstneren sin versjon av symbolikken i utforming av monumentet. I *Finnmarken* ble det, på dagen for avdukingsseremonien, publisert en artikkel hvor det ble redegjort for kunstnerens symbolikk i monumentet. Både Samuli Paulaharju og Kurt Matti Wallenius sine bøker om Nord-Norge skal ha vært viktige inspirasjonskilder for kunstneren gjennom hele prosessen. I kunstnerens egen fortelling har alle elementene i monumentet fått en bestemt betydning. Monumentets sokkel ble laget av finsk granitt med en sort kile som ”kløyver” fronten i to. Dette skulle symbolisere ”finlenderen som gjennom svart nød blir tvunget til å søke inn i det nordlige Norge – det harde og karrige landet.”⁴⁰ I monumentet er finlenderen representert ved en gammel mann med en spade i hånden. Spaden skulle symbolisere at det var ”han og hans likesinnede som kom med jordbrukskunnskapene til Finnmark”.⁴¹ Kunstneren har også gjort et poeng av at de finske innvandrerne tilpasset seg området og ressursene der: ”De brøt ny jord, de bar opp tare og tang fra strendene. De kultiverte og gjødslet jorden ved hjelp av landets egne ressurser. Lua han bærer er derfor en typisk fiskerlue”.⁴² Den gamle mannens blikk er rettet mot datteren og barnet hun holder. Barnet skal representere framtida. Kvinnens

mann og barnets far er plassert bakerst av personene i monumentet og skal være en norsk fisker som skuer utover havet. På den måten symboliserer dette ekteskapet også integrering av innvandrerne og de nære båndene mellom Norge og Finland. Men ambisjonene i monumentet går enda lengre: ”Ankeret som er plassert bak, symboliserer at finlenderne til slutt kastet anker. De slo seg ned her i Finnmark.”⁴³ Familien i monumentet representerer tre generasjoner og symboliserer generelle aspekter som innvandring, næringstilpasning, integrering og framtid.

Meningsdimensjonene som kunstneren har lagt inn, åpner for muligheter til å se monumentet som et uttrykk for kulturelle prosesser som har foregått over tid. De ulike elementene og symbolikken i monumentet strider ikke mot, men sammenfaller med, den allmenne oppfatningen av de finske innvandrerne eller den kvenske kulturen. Kvenene ble ansett som hardt arbeidende og fikk med monumentet anerkjennelse for sin innsats. Monumentet har et uttrykk som både representerer nød, slit og hardt arbeid. Denne karakteristikken av menneskers vandring på Nordkalotten, som resultat av dramatiske hendelser, er med på å underbygge den seiglivede forestillingen om at kvensk historie er preget av katastrofefortellinger (Niemi 2003a:43). Kunstnerens arbeid og fortellingen om hvordan monumentet ble til, er òg omtalt som smertefull:

Det er vel få monumenter som er «født i smerte» som Innvandrerm Monumentet i Vadsø. Brann og arbeidsuhell, beinbrudd og transportvansker har bragt kunstneren Ensio Seppänen mange ganger til randen av fortvilelse. Hans følsomme sinn har fått tårene til å renne uhemmet. Hardest følte han da to steinblokker lå knust ved sokkelen i Toll-

bugata i Vadsø. Fullstendig sammenbrudt var han i ferd med å gi opp. Han «fryktet» ikke minst nordmennenes reaksjon og en tordentale av maaherra, fylkesmannen. Men så skjedde det at alle som søkte ham, bare viste ham vennlighet. Den som også denne gangen løste floken var fylkesmannen som bare hadde trøst å gi og ingen bebreielse.⁴⁴

Fortellingen om kunstnerens fortvilelse og uhell ga monumentet en ytterligere meningsdimensjon. Seppänens atelier brant og forsinket produksjonen i lang tid. Så falt han ned under støpingen av sokkelen og knakk foten. I tillegg ble deler av sokkelen knust under reisingen av monumentet. Hendelsene forsterket dermed monumentets symbolverdi, ved at det kom til og ble produsert ”i smerte”, både i fysisk og overført betydning.

Avduking og tre statsoverhoders møte

Ved oppsetting av monumentet var en avdukingsseremoni en viktig prosess for å delaktiggjøre hele samfunnet i det kollektive minnet og dets budskap (Eriksen 1999:99). 18.–19. juni i 1977 var det klart for avdukingsseremoni i Vadsø. Dette var en stor begivenhet, samtidig var det kanskje en enda større hendelse at tre statsoverhoder fra Norge, Sverige og Finland skulle møtes i Vadsø for første gang på Nordkalotten.⁴⁵ Både norsk og finsk presse omtalte arrangementet som en folkefest og ”[e]n av århundrets begivenheter på Nordkalotten”. Det var lagt opp til et omfattende program, med høytidelig avduking, festmøte og festmiddag på lørdag, og gudstjeneste og kirkekafe på søndag. Etter endt program i Vadsø skulle Kong Olav og Kong Carl Gustav reise videre til Kirkenes og

Nordkapp, mens Urho Kekkonen skulle reise videre til Bugøynes for å treffe lokalbefolkningen der. På grunn av Kong Olav, Kong Carl Gustav og Kekkonens tilstedeværelse under arrangementet var oppmøtet av pressefolk, både norske og finske stort. Lokalavisene i Finnmark dekket, i likhet med riksdekkende aviser, hele begivenheten. Arrangementet ble omtalt i positive ordelag med særlig fokus på de tre statsoverhodenes besøk i landsdelen, og i *Arbeiderbladet* ble begivenheten beskrevet som: ”17. mai for tre land.”⁴⁶

Men ikke alle var udelte positive til den planlagte seremonien. Under den tidligere omtalte plasseringsdebatten i kommunestyret, skal en av representantene fra NKP ha hevdet at både størrelsen på monumentet og den planlagte avdukingen var et uttrykk for ”gigantomani”. Verken representanter fra NFF eller monumentkomiteen var enige i denne beskrivelsen og forsøkte å dementere utsagnet i ulike avisinnlegg i *Finnmarken*, men betegnelsen gigantomani festet seg likevel i den videre debatten.⁴⁸ Lokallaget til SV i Vadsø fant denne beskrivelsen passende, og i partiavisa ble avdukingsarrangementet kritisert for å være misbruk av ressurser, og at arrangementet ikke var rettet mot det brede lag av folket.⁴⁹ Det ble særlig lagt merke til i riksdekkende aviser at Vadsø SV i samme avis skrev at ”ikke så rent få kostet på seg et aldri så lite skadefro smil den ettermiddagen uhellet skjedde.”⁵⁰ Uhellet som det vises til var da sokkelen ble knust under monteringen av monumentet, noe SV framstilte som tilpass for monumentkomiteen med sin stormannsgalskap. Denne kritikken ble reist de siste dagene før avdukingen, men fikk verken særlig støtte eller noen innvirkning på selve arrangementet.

Arrangementet – et minne om minnstedet?

Monumentkomiteen hadde i samarbeid med Vadsø kommune lagt ned en stor innsats for at avdukingsarrangementet skulle bli en folkefest for de mange tilreisende (i ettertid beregnet til ca. 4000 mennesker) og byens borgere. Denne begivenhetsrike helgen skulle bli et minne i seg selv. Det ble arrangert gammeldansfest, ungdomsfest, fotballkamp, flyoppvisning med fallskjermhopping, og finske seilere var invitert for å demonstrere seilspport. I tillegg ble det lagt ned mye arbeid for å få det praktiske til å fungere under arrangementene. I gymsaler og kantiner ble det lagt til rette for bespisning, og det ble etablert egne plasser for camping. Røde kors var involvert og stilte med døgnkontinuerlig beredskap. Det ble opprettet et eget informasjonskontor og et pressesenter. Politiet oppfordret folk om å ikke kjøre inn i ”kjerneområdet” på lørdagen.⁵¹ Ifølge *Norsk ukeblads* utsendte journalist ble begivenheten uforglemmelig: ”Folkefesten i dagens anledning vil aldri bli glemt av oss «søringer» som fikk være med.”⁵² I tillegg var man imponert over forberedelsene: ”Hus ble malt, gater vasket, flaggstenger reist, bilvrak kjørt bort, byens borgere åpnet gjestfritt sine hus for tilreisende, ja, om det så var været så viste det seg fra sin beste side.”⁵³ Men dagen etter at avdukingshøytidelighetene var over startet et forferdelig uvær med snø og vind, helt uvanlig for årstiden. Den begivenheten ga de tre statsoverhodene og andre gjester en minnerik retur, med en kraftig snøstorm i midten av juni.

Avduking og de øvrige arrangementene bidro til både det kollektive og det individuelle minne. For eksempel ble det tatt mange hundre gruppebilder foran monumentet etter at avdukingshøytideligheten var overstått. Fotografen Arvid Sveen var blitt engasjert av monumentkomiteen for å doku-

mentere begivenhetene. I Kirkenes var de tre statsoverhodenes besøk opphav til et nummer i byens revy året etter. Ennå i dag fortelles det historier som relateres til begivenheten. For eksempel blir det av lokalbefolkningen i Vadsø fortalt at veien på finsk side av Tanaelva først ble oppgradert etter at Kekkonen hadde erfart den dårlige standarden på sin reise til byen. Siden det var første gangen at de tre statsoverhodene møttes i Finnmark, ble det også etablert et offisielt minne over begivenheten. Ved siden av kirka, i nærheten av monumentet, ble en «kongestein» reist, med alle tre signaturer innrisset. Men i likhet med reisingen av monumentet gikk ikke alt som det skulle, steinen som skulle brukes var av for dårlig kvalitet og måtte erstattes med en ny.⁵⁴ I tillegg til minnesteinen ble det laget flere suvenirer eller minneprodukter. Det ble produsert en egen minnemynt, en miniatyrmodell av monumentet, en medalje til et skolemusikkstevne, og Samvirkelaget i Vadsø fikk laget et minnefat med monumentet som motiv.⁵⁵ En finsk fotograf kom til Vadsø og laget film om monumentet. NRK radio og tv var på plass, og både avduking og minnegudstjeneste ble direktesendt. På den måten ble hendelsene tilgjengeliggjort for dem som selv ikke kunne være deltagere i høytideligheten, samtidig som begivenheten fikk nasjonal oppmerksomhet (Fulsås 2003:165-166). I oktober etter at monumentet var avduket kom det på nytt i medias søkelys. Denne gangen på grunn av manglende innbetaling av merverdiavgift til tollkontoret for innføring av kunstverk direkte fra kunstner i utlandet.⁵⁶ Etter kraftig press fra Anders Aune fikk imidlertid NFF innvilget avgiftsfritak for monumentet.

Etnopolitisk mobilisering?

Under avdukningen av monumentet og de

Et av de noen hundre gruppebildene som ble tatt etter avdukingen. Foto: Arvid Sveen, 1977.

påfølgende arrangementene ble det holdt mange taler, både av prominente gjester og representanter fra henholdsvis arrangørene og kommunen. Innholdet i de ulike talene gir en indikasjon både på hvordan monumentet ble tolket i samtida og på synet på innvandrerne.

De fleste talerne fremhevet innvandringen og dens historiske betydning for Finnmark. Kong Olavs tale var godt forankret i lokalhistorien, noe som ble lagt merke til: "Kongen er som kjent svært historisk interessert og sitter inne med kunnskaper som mang en historiker kunne misunne ham. Det kom tydelig frem i talen han holdt under høytideligheten."⁵⁷

I talene ble de som skulle hedres i hovedsak omtalt som innvandrere, finner eller finlendere. Kong Olav brukte imidlertid betegnelsen kvener: "Først lang tid etter kom den store innvandring fra Finland av folk som nordmennene alt fra 800-årene

hadde kalt kvener. De talte et sprog vidt forskjellig fra norsk, men i slekt med samisk".⁵⁸ Kekkonen brukte også denne betegnelsen i sin tale og understreket at "[i] norsk-finskt samarbeide har nu uppförts ett minnesmärke för dessa invandrare, kvänerna."⁵⁹ På 1970-tallet hadde ennå ikke den etnopolitiske mobiliseringen blant innvandrernes etterkommere startet, og kvenbetegnelsen hadde i hovedsak vært brukt som et utgruppenavn. Den norske kongens og den finske presidentens bruk av betegnelsen var i tråd med datidas oppfatning av begrepet, og ble brukt på lik linje med finlendere eller finskspråklige innvandrere. Men bruken av betegnelsen kven i talene medførte likevel en anerkjennelse fra offentlig hold.

Innvandernes tilpasning til sitt nye hjemland ble kommentert i talene. Kong Olav tok opp innvandrernes valgmuligheter: "To tendenser gjør seg normalt gjeldende

blant innvandrere, to tendenser som kan løpe side om side og vel forlikes, men som også kan kollidere og skape konflikt.”⁶⁰ Han henviste her til at innvanderne kunne velge mellom å bli integrert i landet de kom til, eller å opprettholde og bevare språk og kultur. Videre konkluderte han med at ”[b]egge disse tendensene har gjort seg gjeldende i Finnmark. Det man kan se, er at finnene har hatt lettere for å gå opp i den norske befolkningen enn samene.”⁶¹ Her ble det antydning at de finske innvanderne ble mer integrert i den norske samfunnet enn den samiske befolkningen. Utsagnet kan også tolkes som en brodd mot den pågående samiske organisering og identitetskamp. Anders Aune trodde at oppsetting av monumentet kunne bli en potensiell kilde til konflikt mellom den norske, samiske og kvenske befolkningen. I sin tale forsøkte han å komme eventuelle slike konflikter i forkjøpet.⁶² Han understreket, etter å ha rost innvanderne for deres innsats for Finnmark, at det ikke bare er:

finnene som har gjort gagns arbeid i Finnmark de siste 150 år. Det er ikke mannjevning vi er ute etter. Alle grupper har gjort sitt, hver på sin plass. Og nettopp i bevisstheten om egen innstas og eget verd er det at også nordmenn og samer er med og reiser dette minnesmerke.⁶³

Men i talene ble det også bemerket at det var ønskelig med en bevaring av det kulturelle mangfoldet i Finnmark. Kong Olav uttalte at myndighetene var ”villige til å støtte innvanderne i deres strev for å holde den gamle kulturen i hevd.”⁶⁴ Kekkonen nevnte spesielt betydningen av bevaring av kulturelle og språklige særtrekk:

Det nu avtäckta Kvänmonumentet är sålunda förutom en hyllning till det fin-

ska nybygggarfolket och deras efterkommande även en symbol för det sätt på vilket varje minoritet i vart och ett av Nordkalottländerna med stöd av statsmakten kan bevara sina egna särdrag och kulturella traditioner samt odla sitt eget språk.⁶⁵

Disse uttalelsene var oppsiktsvekkende i en tid da fornorskningspolitikken var avsluttet, og norske myndigheter førte en nærmest non-policy-holdning overfor denne gruppa. Den tidligere fornorskningspolitikken var heller ikke et tema i talene. Anders Aune snakket om de finskspråklige barnas problemer i skolen, men samtidig understreket han innvanderens bestrebelser på å bli norske: ”[m]en foreldrene ville at norsk skulle de lære og nordmenn skulle de bli! Det ble de da også, så godt som noen.”⁶⁶ Disse uttalelsene kan tolkes dit hen at oppsettinga av monumentet representerte et grunnlag for eller en kime til konflikt mellom den norske, samiske og kvenske befolkningen. Slike konflikter kommer ikke til uttrykk i aviser fra denne perioden, men det utelukker likevel ikke at de kan ha vært til stede i lokalsamfunnet.

I ettertid har Aune gitt uttrykk for at monumentet ikke var planlagt eller satt opp med den hensikten å skulle revitalisere kvensk kultur. I et intervju i mai 2007 uttalte han at: ”[d]et har aldri vært aktuell politikk”.⁶⁷ Selv om det ikke var en bevisst strategi underveis i prosessen, fikk fokuset på og anerkjennelsen av innvanderne og deres etterkommere delvis den virkningen. Gjennom monumentet ble problemstillinger omkring innvandring og kveners bakgrunn løftet frem.

Samhørighet og brorskap

Monumentets mening og betydning i sam-

tida ble nevnt av de mange talerne. Anders Aune var som de andre, opptatt av monumentets samfunnsrelevans, og ønsket at det skulle bli en inspirasjonskilde for fremtidig kontakt og samarbeid på Nordkalotten. Han poengterte dette i sin tale: "Monumentet retter seg imidlertid ikke bare mot fortiden, men like mye mot nåtid og framtid".⁶⁸ Kong Olav avduket monumentet med å be om at monumentet skulle "for all tid stå som et symbol på svundne og fremtidige tiders brorskap og samhørighet mellom våre tre land mot det ytterste nord."⁶⁹ Denne avslutningen ble lagt merke til og deler av den ble gjentatt i avisoverskrifter som omhandlet avdukingen, som "samhørighet og brorskap i nord" og "et symbol på samhørighet".⁷⁰ Ordfører Roger Jenssen i Vadsø understreket dette poenget ytterligere ved å si at monumentet skulle være "et symbol på det nære vennskap og naboskap knyttet sammen med blodets bånd".⁷¹ Han henviste til at befolkningen i Finnmark følte seg sterkt knyttet til Finland og Sverige gjennom slektsbånd. Både Kong Carl Gustav og Kekkonen talte om hva innvandringen hadde betydd og hva den ville komme til å bety for videre samarbeid og utvikling på Nordkalotten, mens statsråd Bjartmar Gjerde i sin tale var særlig opptatt av å fremheve viktigheten av det gode samarbeidet mellom de tre landene i forbindelse med eventuell olje- og gassutvikling utenfor kysten av Nord-Norge. Samtidig understreket han at man i Norge ikke ønsket en ny innvandring som følge av et fremtidig oljeeventyr. Begrunnelsen var at det ikke var ønskelig med en svekkelse av bosettingen nord i Finland eller nord i Sverige.⁷² Denne uttalelsen må ses i lys av at norske myndigheter hadde innført innvandringstopp i 1975, for å regulere arbeidsinnvandringen (Brochmann 2003:139-140). Innholdet i de ulike

talene indikerte at både monumentet og avdukingsarrangementet ble oppfattet som en anerkjennelse av den tidligere samhandlingen på Nordkalotten, og som en "brekkstang" for videreutvikling av denne.

Monumentet i Vadsø – et sted for kollektivt minne?

Ved utforming og oppsetting av Innvandermonumentet/Kvenmonumentet ble erindringer fra fortiden materialisert. Monumentet understreker Halbwachs' poeng om at et samfunn trenger kollektive minner som er fundert på det sosiale minnet. Gjennomgangen av opphav og tilblivelsesprosess viser hvordan ulike aktører stod sammen i realiseringen av prosjektet som hadde til hensikt å konstruere et monument for de finskspråklige innvanderne og for lokalsamfunnet. Innvanderne og deres etterkommere, som var representert gjennom NFF, hadde som hovedmål å fremheve og sette denne gruppen på dagsordenen. Norske myndigheter støttet opp om prosjektet, gjennom både kommune og fylket i monumentkomiteen. Monumentets formål var hovedsakelig å hedre en bestemt gruppe, men også å fremme samarbeid på Nordkalotten og å fokusere på Finnmark i nasjonal sammenheng. Både Sverre Nilssen og Anders Aune, som begge var viktige aktører i denne prosessen, har særlig antydnet dette i ettertid (Nilssen 1990:103-106 og intervju med Aune 4.5.2007). Formålet med monumentet endret seg ikke vesentlig i prosessen, men aktørene i monumentkomiteen bidro til at det ble en mer omfattende sak enn opprinnelig planlagt. Monumentreisningen kan tolkes som et uttrykk for samtidas disponeringer og behov (jmf. Eriksen 2001 og Nora 1996). For eksempel ble avdukingsbegivenheten med nærværet av de tre statsoverhodene i

juni 1977 kanskje mer betydningsfull enn selve monumentet. Monumentet og stedet ble et minne over den store avdukingsbegivenheten og de tre statsoverhodenes møte. Denne folkefesten og pengeinnsamlingen i forkant bidro til en demokratisering av monumentet, her ble alle som ønsket det, deleiere. Det ser ut til at det var sterk konsensus om oppsettingen av monumentet, men det var derimot stor uenighet om hvor monumentet skulle plasseres. Denne striden handlet særlig om samtidens bruk av og strategier for de ulike bydelene i Vadsø, og om hvor historien skulle stedliggjøres. Den endelige og fremtredende plasseringen i Vadsø by kan tolkes som en større anerkjennelse av de finskspråklige innvandrerne og minnene som monumentet refererte til. Som Anne Eriksen påpeker var monumentet med på fysisk å erobre og holde et sted (Eriksen 1999). Men Innvandrermonumentet/Kvenmonumentet er ikke lenger det eneste i dette området i Vadsø. Det har kommet flere monumenter til, selv om ingen har fått en like dominerende plassering. Tolkningene av monumentet eller stedet er således verken fastlagt eller erobret.

Den ensidige fokuseringen på de finskspråklige innvandrernes innsats og den positive betydning som oppsettingen av monumentet medførte, må ses i lys av samtidens behov for å hedre en gruppe som hadde vært gjenstand for en fornorskningssprosess over lang tid. Som mange andre monumenter eller minnesmerker har også dette en tendens til å forsøke å forsoner, harmonisere, sentimentaliserer og heroiserer fortida (Fulsås 2003:174). Denne formen for *Erinnerungskultur* var med på å undertrykke andre historiske hendelser (jf. Assmann 2006 og Nora 1996). Verken de norske myndighetenes strenge fornorskningsspolitikk, innvandrerne som ikke klarte seg i Finnmark, emigreringen til Amerika, eller

de samiske eller norske innbyggernes innsats, ble fremhevet. Dermed kan monumentet ses på som et politisert minne, hvor det blir satt fokus på en utvalgt episode av historien. Monumentet var et velegnet medium for å skape oppmerksomhet og posisjon, men det er problematisk å se på det som et uttrykk for etnopolitisk mobilerings (jf. Assmann 2004). Denne problematikken var ikke begrepsfestet på samme måte på 1970-tallet som i dag, men oppmerksomheten og forståelsen for den var åpenbart til stede. Selv om oppsettingen av monumentet ikke var ment som et bevisst bidrag til revitalisering, fikk prosessen likevel denne effekten. I løpet av den syv år lange skapelsesprosessen, ble de finske innvandrernes innsats som hardt arbeidende bønder og fiskere gitt anerkjennelse i oppropene i forkant, i talene og i avisoppslag i etterkant av avdukingen. Ved hjelp av denne prosessen fikk denne gruppa og deres etterkommere politisk stemme og makt. Monumentet ble viktig i etableringa av et kollektivt minne om denne innvandringen til Finnmark, både lokalt og nasjonalt.

I dag markeres ikke monumentet med faste ritualer eller minnehøytideligheter. Men ved spesielle anledninger, sist ved kronprinsparets besøk i 2005, blir det lagt ned blomster. Selve datoen for avdukingen har imidlertid blitt markert, 18. juni 2002 ble 25-årsdagen feiret med blant annet tale ved Anders Aune. Fem år seinere ble monumentets 30-årsjubileum feiret under de finske kulturdagene arrangert av Finskforbundet. Norske kveners forbund har brukt fotografier av monumentet både på sine hjemmesider, i sin brosjyre og på forsiden av en seminarpublikasjon.⁷³ Finskforbundet og Norske kveners forbund står mot hverandre i sin fortolkning av de finske innvandrerne og deres etnisitet, men

begge organisasjonene bruker likevel monumentet i dag, som et symbol i sin virksomhet. Dette forteller at Innvandrerm Monumentet/Kvenmonumentet stadig åpner for tolkninger – i et samspill mellom monumentet og menneskene som tar det i bruk.

Arkiv

Finnmarksbiblioteket/Innvandrerm Monument = F/I

1. Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon 1985.
2. Finnmarksbiblioteket/Innvandrerm Monument, *Finnmarken* og *Finnmark Dagblad* 1971-1977 og intervju med Anders Aune 4.5.2007.
3. Nilssen 1990:103 og F/I: 3/5, udatert notat.
4. F/I: 1/5. Brev fra Sverre Nilssen til NFF, 27.1.1971 og brev fra NFF v/Bjarne Olsen, 29.1.1971.
5. F/I: 1/5. Brev fra NFF v/Bjarne Olsen, 29.1.1971.
6. *Finnmarken* 7.12.1970 og *Finnmarken* 18. 6.1977.
7. F/I: 1/5. Brev fra Sverre Nilssen til NFF, 27.1.1971 og brev fra NFF v/Bjarne Olsen, 29.1.1971.
8. F/I: 1/5.
9. Ibid.
10. Ibid.
11. F/I: 1/5. Brev fra Veli Arrela, 1971.
12. NFF var en liten og ny organisasjon som ble etablert i 1964.
13. Intervju med Anders Aune, 4.5.2007 og F/I: 1/5. Brev fra Vadsø formannskap til NFF, 3.9.1975. (Sverre Nilssen og Arnold Dørum Persen ble utpekt som kommunens representanter)
14. F/I: 3/5.
15. Ibid.
16. Ibid.
17. Ibid.
18. Se Nilssen 1990:104 og Aune 1996:106-107.
19. Intervju med Anders Aune 4.5.2007.
20. F/I: 1/5. Brev fra NFF v/ formann Einar Niemi til Vadsø byingeniørkontor, 24.2.1975.
21. F/I: 1/5. Referat fra møte 14.5.1975 og brev fra NFF v/ formann Einar Niemi til Vadsø bygningsrådet 6.6.1975.
22. Se for eksempel F/I: 1/5. Referat fra: Internt møte om "Tuomainengården", "Esbensengården" og plasseringen av "Kvenmonumentet", 14.5.1975.
23. F/I: 1/5. Brev fra NFF v/ formann Einar Niemi til Vadsø byingeniørkontor, 24.2.1975.
24. *Finnmarken* 7.6.1976.
25. F/I: 1/5. Referat fra møte i komiteen, 26.7.1976.
26. *Finnmarken* 23.10.1976.
27. Intervju med Anders Aune 4.5.2007.
28. F/I: 1/5. Referat fra møte i komiteen, 26.7.1976.
29. *Finnmarken* 19.8.1976, se også F/I: 2/5, brev fra Anders Aune til ordfører i Vadsø 18.8.1976.
30. Se for eksempel *Finnmarken* 27.8.1976 og 23.10.1976.
31. F/I: 2/5. Brev fra NFF til Vadsø formannskap, 24.10.1976.
32. *Finnmarken* 23.10.1976.
33. F/I: 2/5. Særutskrift fra Vadsø kommunestyres forhandlingsprotokoll, 23.10.1976.
34. *Finnmarken* 23.10.1976.
35. F/I: 2/5. Særutskrift fra Vadsø kommunestyres forhandlingsprotokoll, 23.10.1976 og *Finnmarken* 21.10.1976.
36. *Finnmarken* 23.10.1976 og F/I: 2/5. Brev fra NFF til Vadsø formannskap, 24.10.1976.
37. *Finnmarken* 6.9.1976.
38. *Finnmarken* 2.10.1976. I artikkelen ble det understreket at arkitekten var fra Kemi i Finland, men at hun var gift og bosatt i Norge, for på den måten å gi planene ytterligere legitimitet – det var en finsk innvanderer som hadde tegnet parkeren for monumentet.
39. Samtale med Arvid Sveen 26.02.07.
40. *Finnmarken* 18.6.1976.
41. Ibid.
42. Ibid.
43. Ibid.
44. *Finnmarken* 18.6.1977, se også F/I: 3/5.
45. Ukeslutt 18. juni 1977, *Finnmark Dagblad* 18.6.1977 & *Nordlys* 18.6.1977.
46. *Arbeiderbladet* 20.6.1977.
47. *Finnmarken* 23.10.1976. Ifølge Norsk Ordbok, Kunnskapsforlaget 1998: er gigantomani: "det å legge overdreven vekt på størrelsen".
48. Se *Finnmarken* 23.10.1976 og 9.11.1976.
49. Partiavisen for Sv sitt lokallag i Vadsø, fra juni 1977.
50. Sitatet er gjengitt i *Adresseavisen* 17. 6. 1977. Se også: *Aftenposten* 16. 6.1977 og *Finnmark Dagblad* 18.6.1977.
51. *Finnmarken* 17.6.1977.
52. Norsk ukeblad nr 31-1977.
53. Ibid.
54. F/I: 2/5.
55. Fatet ble produsert i 400 eksemplarer i et samarbeid med Vadsø-kunstneren Arvid Sveen og Porsgrunn Porselen. Se *Finnmarken* 21.6.1977. Se også F/I: 2/5.
56. *Sør-Varanger avis* 20.10.1977 og F/I: 4/5. Brev fra Tollvesenet til NFF, 13.10.1977.
57. Norsk ukeblad nr 31-1977.
58. F/I: 4/5. H. M. Kong Olavs tale ved avdukingen.
59. F/I: 4/5. Urho Kekkonens tale ved avdukingen-festen.

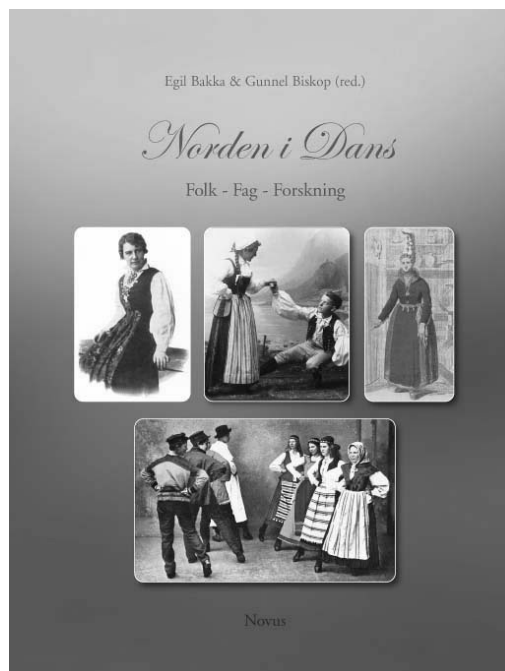
60. F/I: 4/5. H. M. Kong Olavs tale ved avdukingen.
61. Ibid.
62. Intervju med Anders Aune, 4.5.2007.
63. F/I: 4/5. Fylkesmann Anders Aunes tale under festmiddagen.
64. F/I: 4/5. H. M. Kong Olavs tale ved avdukingen.
65. F/I: 4/5. Urho Kekkonens tale ved avdukingsfesten.
66. F/I: 4/5. Fylkesmann Anders Aunes tale under festmiddagen.
67. Intervju med Anders Aune 4.5.2007.
68. F/I: 4/5. Fylkesmann Anders Aune sin tale under festmiddagen.
69. F/I: 4/5. H.M. Kong Olavs tale ved avdukingen.
70. *Adresseavisen* 20.6.1977 og *Tromsø* 20.6.1977.
71. F/I: 4/5. Ordfører Roger Jensens tale.
72. *Finnmarken* 21.6.1977 og F/I: 4/5. Statsråd Bjartmar Gjerdes tale ved kommunens lunsj.
73. I løpet av 2007 har NKF endret sin grafiske profil på internettsider og brosjyre, i den prosessen ble fotografiet av Innvandrermonumentet/ kvenmonumentet fjernet og erstattet med et fotografi av et par i kvendrakt, <http://www.kvener.no/>

Referanser

- Aronsen, Peter 2005. "Monument i historiekulturer: föränderlig mening i klassisk ram". I: *Tidsskrift för kulturforskning*, 1-2, s. 5-29.
- Aschehoug og Gyldendal 1985. Store norske leksikon. Kunnskapsforlaget, Aschehoug og Gyldendal Forlag, Oslo.
- Assmann, Aleida 2004. *Tid och tradition. Varaktighetens kulturella strategier*. Bokforlaget Nya Doxa.
- Assmann, Jan 2006. *Religion and Cultural Memory*. Stanford University Press, California.
- Aune, Anders 1996. *Kongens mann i nord*. Aschehoug, Oslo.
- Brochmann, Grete 2003. "I globaliseringsens tid. Del II 1975-2000". I: Kjeldstadli, Knut (red.): *Norsk innvandringshistorie*, bind 3, s. 137-160. Pax forlag, Oslo.
- Eriksen, Anne 1999. *Historie, minne og myte*. Pax forlag, Oslo.
- Eriksen, Anne 2001. "Omsuset af erindringer..." Om dialogen mellom historie og minne". I: Trond Thuen (red.) *Fortidsforståelser*, Kulturstudier nr. 18, s. 33-47.
- Eriksen, Anne 2004. "Polarheltene – minner og monumenter". I: Einar-Arne Drivenes & Harald Dag Jølle (red.) *Norsk Polarhistorie*, bind 1. Gyldendal, Oslo.
- Eriksen, Knut Einar og Einar Niemi 1981. *Den finske fare*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Fulsås, Narve 2003. *Havet, døden og været. Kulturell modernisering i Kyst-Norge*. Samlaget, Oslo.
- Garnert, Jan 1994. *I dialog med historien. Om samtid och sjöfartshistoria i skärgårdsbyen Marum*. Sjöhistoriska museet, Stockholm.
- Greve, Annikken 1999. "Dette bestemte stedet. Om stedets krav på egen identitet". I: Brit Mæhlum, Dagfinn Slettan og Olav Svein Stugu (red.): *Stedet som kulturell konstruksjon*. Skriftserie fra historisk Institutt, nr 27, s. 21-32, Trondheim.
- Halbwachs, Maurice (1952) 1992. *On collective memory*. University of Chicago, Chicago & London.
- Megard, Bjørn Olav 1999. Kvener og Finskætta: En undersøkelse av betegnelsen "kvener" og "etterkommere etter finske innvandrere" i politisk diskurs og i utforming av identitetstilknytning, upublisert hovedfagsoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Oslo.
- Niemi, Einar 1987. "Nord-norsk lokalhistorie – kulturaktivitet, vitenskap og politisk redskap". I: *Heimen* nr. 24, s. 58-72.
- Niemi, Einar 1989. "Norsk lokalhistorie på 1970- og 1980-tallet – paradigmeskifte eller kontinuitet?". I: *Heimen* nr. 26, s. 195-204.
- Niemi, Einar 1991. "Kven – et omdisk-

- tert begrep.” I: *Varanger årbok*, s. 120-137.
- Niemi, Einar 2000. ”Kvenforskningen: Et forskningshistorisk perspektiv”. I: Teemu Ryymin og Elin Karikoski (red.): *Kvensk forskning, rapport fra kvenseminaret ved Universitetet i Tromsø, mai 2000*, s. 7-30.
- Niemi, Einar 2003(a). ”Kvenene – fra innvandrere til utvandrere”. I: Reidun Mellem (red.): *Kvensk historie, språk og kultur*, Tromsø, s. 43-58.
- Niemi, Einar 2003(b). ”I nasjonalstatens tid 1814-1940, Del I”. I: Knut Kjelstadli (red.): *Norsk innvandringshistorie*, bind 2. Pax forlag, s. 11-176, Oslo.
- Nilssen, Sverre 1990. *Redaktør i Grenseland*. Tiden Norsk Forlag, Oslo.
- Nora, Pierre 1996. *Rethinking the French Past of Memory: Vol I. Conflicts and Division*. New York.
- Ryymin, Teemu 2003. ”De nordligste finner” Fremstillingen av kvenene i den finske litterære offentlighet 1800–1939.” Dr. Art. avhandling, Institutt for historie, det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Slettan, Dagfinn 1999. ”Det mangfoldige stedet”. I: Brit Mæhlum, Dagfinn Slettan og Olav Svein Stugu (red.): *Stedet som kulturell konstruksjon*. Skriftserie fra historisk Institutt nr 27, s. 7-14, Trondheim.
- Selberg, Torunn 2002. ”Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. Å iscenesette, vandre i og fortelle om fortiden.” I: Anne Eriksen, Jan Garnert og Torunn Selberg (red.): *Historier inn på livet*, Nordic Academic Press, s. 7-30.
- Thuen, Trond 2001. ”Fortiden: forståelser, forestillinger, fremstillinger”. I: Trond Thuen (red.): *Fortidsforståelser*, Kulturstudier nr. 18, s. 5-32.
- Young, James E. 1993. *The Texture of Memory*. Yale University Press.

Ny bok fra Novus forlag

Egil Bakka & Gunnel Biskop (red.)

Norden i Dans

Folk – Fag – forskning

Topografer, reiseskildrere, folklorister og folkelivsgranskere så folkedansen som del av et frodig folkeliv som bare ytterst få av dem gikk langt inn på. Ballettmestre så den som et naturlig uttrykk når de skulle representere almuen eller folket på scenen. Med framveksten av den organiserte folkedansbevegelsen fikk vi en storstilet innsamling, publisering og praktisk videreføring av folkelig dansemateriale. Det var gjennom ca. $\frac{3}{4}$ av det 20. århundret en overveldende frivillig amatørakti-

vitert med faglig tyngde. De tunge, etablerte fagmiljøene innenfor folkekulturfeltet viste i liten grad faglig interesse for dette arbeidet, og folkedansen stod uten egne institusjoner. Først i løpet av de siste tiårene på 1900-tallet har folkedansen fått et reelt, om enn, svakt fotfeste i den akademiske verden. *Norden i Dans. Folk – Fag – Forskning* portretterer den faglige utviklingen av det som kanskje var den mest betydelige organiserte dansesjangeren i Norden i det 20. århundret.

ISBN 978-82-7099-467-0
711 sider, innbundet, format: 17x24 cm

Novus forlag

Herman Foss gate 19, 0171 Oslo

Telefon: 2271 7450 Faks: 2271 8107
<http://www.novus.no>
novus@novus.no

Veil.pris
kr 495